

Examen HAVO

2017

tijdvak 1
donderdag 11 mei
13.30 - 16.30 uur

Nederlands

Dit examen bestaat uit 45 vragen.

Voor dit examen zijn maximaal 61 punten te behalen.

Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Beantwoord de open vragen in correct Nederlands.

Geef niet meer antwoorden (zinnen, redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld één zin wordt gevraagd en je antwoordt met meer dan één zin, dan wordt alleen de eerste zin in de beoordeling meegeteld.

Tegen het dieren sentiment

(1) Vooropgesteld: ik ben jarenlang vegetariër geweest en nog altijd vermijd ik varkensvlees, laat staan dat ik een gerecht als foie gras of verse kreeft tot me neem. Dieren netjes behandelen behoort in mijn ogen tot het pakket dat wij beschaving noemen. Dat ook wat dat betreft het paradijs nog lang niet bereikt is, dat de wetgeving altijd beter kan: ik zeg het mijn dierenvrienden graag na. Het sentiment dat dit land de laatste jaren echter tentoonspreidt voor alles wat vleugels, pels, poten of staart bezit, bevalt me heel matig. Nog minder bevalt me dat 'wij van de media' daar zo klakkeloos in meegaan.

(2) Ooit waren berichten uit het dierenrijk immers het exclusieve domein van de regionale pers en van kranten als *De Telegraaf* en het *AD*. Alleen in de zomermaanden sloop ook elders wel eens een eiken-processierups of babykrokodil de kolommen binnen. Tegenwoordig bedrijven alle dagbladen het hele jaar door met evenveel geestdrift dierenjournalistiek en vooral: met evenveel ernst.

(3) *Trouw* kent tegenwoordig maar liefst twee dagelijkse pagina's voor de groene lezer, waarbij dierenberichten ('Hommel helpt aardappelboer') uiteraard zelden ontbreken. Ook in de rest van de krant rukken ze op.

(4) Bij *de Volkskrant* gaat haast geen dag voorbij of je treft er dierennieuws in aan. Wil *Trouw* ook nog wel eens opbeurende berichten brengen, de *Volkskrant*redactie benadrukt bij voorkeur de tobberige kant van het thema, met koppen als 'Europa is

gevaarlijk trekgebied voor roofvogels' en 'Het tsjirrlie van de veldleeuwerik is steeds minder vaak te horen'. De terugkerende boodschap is: het gaat onherroepelijk bergafwaarts. En wee degene die deze mantra niet serieus genoeg neemt.

(5) Onlangs maakte de staatssecretaris van Economische Zaken bekend dat de overheid niet langer alle bedreigde diersoorten ten koste van alles wil redden. Onmiddellijk kwam *de Volkskrant* met een verhaal waarin dierenbeschermers ongehinderd hun beklag mochten doen. Stoppen met bijvoorbeeld het korenwolfproject, zeiden zij, zou 'pas echt onverantwoord zijn'. Waarom precies maakten ze niet duidelijk. De verslaggever nam genoeg met het kulargument dat de korenwolf symbool staat voor een landschap waarvan 'de mensen' niet willen dat het verdwijnt.

(6) *NRC Handelsblad* heeft een uitgesproken oog voor berichten uit *peer reviewed* wetenschappelijke tijdschriften – al haalt de krant de neus niet op voor nieuwtjes à la 'Olifantenmoeder en jong in Emmen overleden'. Ook bij het liberale avondblad ontbreekt de tobberige toon zelden. Illustratief was een verhaal over natuurfilms, waarin de verslaggeefster zich afvroeg: 'Hoe realistisch zijn schitterende *BBC*-producties als *Planet Earth* (2006) en *Life* (2009) als ze niets zeggen over het feit dat één op de drie zoogdiersoorten en één op de vier reptielensoorten bedreigd wordt? Is puur natuur in beeld zo langzamerhand niet een pure leugen?'

(7) Wanneer het taboe op dieren-nieuws precies verdween, laat zich lastig aanwijzen. Het staat wel vast
90 dat er géén wilsbesluit aan vooraf is gegaan. De media weerspiegelen slechts de tijdgeest en die ligt nu eenmaal meer dan ooit in aanbidding voor Moeder Natuur.

95 (8) Gezonken cultuurgoed is bijvoorbeeld de opvatting dat de mens niet meer is dan een rechtoplopend dier, een aangeklede aap, een toevallig stapje in de evolutie. Volgens dit
100 nieuwe dogma is de grens tussen de soorten vaag en hooguit gradueel, dus mogen wij ons vooral niks verbeelden. De steilste aanhangers van dit gedachtegoed kennen een fraai
105 scheldwoord voor wie niet in hun waarheid gelooft: dan ben je een 'speciëcist'¹⁾. En 'antropocentrisme'²⁾ is in hun ogen net zo verwerpelijik als racisme.

110 (9) Niet vreemd dat in zo'n klimaat niemand meer opkijkt van de geavanceerde, uitstekend geoutilleerde dierenambulances die door onze straten rijden. Noch van de lommer-
115 rijke dierenbegravingplaatsen waar je Pluto of Minoes met een gedenksteen gepaste eer kunt bewijzen. Noch van huisdieren die op dieet moeten omdat hun baasjes ze vol-
120 proppen. Zulke fenomenen mogen in pakweg de Sahel, de Swatvallei of de Gazastrook wat lastig uit te leggen zijn, hier dienen wij zoiets volstrekt normaal te vinden.

125 (10) Geen wonder ook dat de meerderheid van het Nederlandse volk voorstander is van het verankeren van dierenrechten in de Grondwet. In de milde variant gelden die rechten
130 uitsluitend voor aansprekende wezens als de gorilla, de koe en de kat. De diehards vinden dat ook minder

aansprekende soorten als de wesp, de rat en de tijgermug in de rechten
135 mogen delen.

(11) Vanzelfsprekend laat deze malligheid ook journalisten niet onberoerd. Tegelijkertijd blijft hun ijver in het brengen van dieren-nieuws
140 een tikje merkwaardig. In de journalistiek geldt immers één gouden regel: dat de zon elke dag opkomt, is niks bijzonders. Pas als hij op een ochtend niet aan de horizon ver-
145 schijnt, komen de pennen in beweging. Ofwel: het ongewone leidt tot berichtgeving, niet het doodnormale. In het dierenrijk, zou je zeggen, gebeurt zelden iets nieuwswaardigs.

150 Dieren komen ter wereld, ze scharrelen hun kostje bij elkaar, ze planten zich voort en ze gaan dood – op al dan niet gewelddadige wijze. Zeker, zo gaat het bij ons mensen ook.

155 Dieren schrijven daarentegen geen boeken, ze maken geen films, ze handelen niet in goederen en ze doen geen uitvindingen. Waarom zou een zichzelf respecterend nieuws-
160 medium überhaupt geïnteresseerd in ze zijn? Dat nu blijkt een volkomen achterhaalde gedachte.

(12) Neem de bultrug die vorig jaar december een verkeerde afslag nam
165 en jammerlijk strandde op een zandplaat bij Texel: een potvis met pech – niet meer, niet minder. Maar het beest kreeg zelfs een naam! En dagenlang waren de reddingspogingen voor Johannes (die later
170 Johanna bleek) niet uit de media weg te slaan. Zo mochten deskundigen zich buigen over het wezen van de bultrug, dan wel de publiciteit plaatsen in historisch perspectief. Zulke zeebeesten, wist men, spraken in vroeger eeuwen reeds tot de volks-
175 verbeelding. Dus zoveel nieuws was

er niet onder de zon.

180 **(13)** Dat klopt. Anders dan voorheen
kun je echter in dit tijdsgewricht van
één ding verzekerd zijn: de schuld
belandt uiteindelijk bij de mens.
Accepteren dat Moeder Natuur nu
185 eenmaal wrede, uiterst onsympathie-
ke trekjes heeft – het wil er heden
ten dage niet meer in. Zij kan geen
kwaad meer doen. Er moet dus een
zoektocht op gang komen naar
190 menselijke verantwoordelijken. De
kwestie leidde zelfs tot Kamervragen
over ‘de martelgang van bultrug
Johannes’. Het beest had nog
geleefd als de reddingsdiensten
195 maar beter hun best hadden gedaan.
Tekenend was hoe de minister van
Economische Zaken daarop reageer-
de. Hij hoefde geen lachje te onder-
drukken. Noch zei hij dat hij wel wat
200 anders aan zijn hoofd had dan debat-
teren over een gesneefde potvis. De
minister antwoordde dat bultruggen
dieren zijn ‘waar we allemaal een
warm gevoel voor hebben’. En zegde
205 toe dat er een ‘protocol’ zou komen,
opdat de overheid voortaan precies
zou weten wat haar te doen stond.
(14) Dat protocol kwam er, compleet
met een aan te stellen ‘strandings-
210 coördinator’ en te volgen rampscena-
rio’s. Hoeveel geld ermee gemoeid
is, weet ik niet. Dat zo wederom de
valse illusie wordt gewekt als zou de
overheid alle dierenleed kunnen
215 voorkomen, weet ik wel. Intussen
concurrerde de berichtgeving rond
de bultrug wekenlang met echte
nieuwsfeiten uit Nederland en de rest
van de wereld.
220 **(15)** Opvallend aan de wijze waarop
de kranten dierennieuws brengen, is
de volstrekt morele consensus. Of
het nu gaat om *NRC Handelsblad*,
Trouw of de *Volkskrant*, bij allemaal
225 schemert op de achtergrond de over-

tuiging dat homo sapiens het lelijk
heeft verprutst. Het dier geldt als het
onbedorven wezen dat de mens al
héél lang niet meer is. Dieren zijn per
230 definitie goed, mensen per definitie
slecht. Behalve als ze tot het gilde
der dierenbeschermers en/of dieren-
activisten behoren. Dan hoeven ze
geen enkel kritisch vraagje te vrezen.
235 **(16)** Wie daarentegen in dit eens-
gezinde koor een dissident geluid
laat horen, wacht een heel ander
onthaal. In 2011 publiceerde filosoof
Bas Haring zijn boek *Plastic panda’s*,
240 waarin hij onder meer inging op de
argumenten van natuurbeschermers
die elke planten- en diersoort koste
wat kost voor uitsterven willen
behoeden. Zijn stelling: daar hoeven
245 wij ons niet zoveel zorgen over te
maken. Uitsterven hoeft niet altijd
rampzalig te zijn.
(17) Interessant punt, zou ik zeggen.
Op z’n minst een serieus debat
250 waard. Dat had ik gedacht. De ver-
zamelde dierenvrienden kropen
weliswaar onmiddellijk achter hun
toetsenbord, maar alleen om aan het
schuimbekken te slaan. De opinie-
255 pagina’s plaatsten hun stukken nog
ook. Zo waren er milieufilosofen die
Haring onwetenschappelijkheid ver-
weten en een ‘achteloze manier van
denken’. Er was een evolutiebioloog
260 die hem op ‘een cruciale denkfout’
had betrap, een briefschrijver die
hem ‘een bekrompen leefwereld’
toedichtte. Een redacteur van *NRC
Handelsblad* maakte het nog bonter.
265 Hij blogde dat Harings ‘vrije gerede-
neer’ hem ‘gevaarlijker’ maakte dan
‘de beul die op gezette tijden zijn
poedel een rotschop geeft’. Hij vond
dat deze ‘natuurbaar’ aangegeven
270 diende te worden bij 114, het toen
net ingestelde alarmnummer voor
dierenmishandeling.

(18) Dat dierenvrienden niet per se ironische wezens zijn, heb ik trouwens ook zelf mogen ondervinden. Als columnist weet ik inmiddels zo'n beetje welke van mijn stokpaardjes lezers tot razernij drijven. Als ik bijvoorbeeld wijsneus over verwend prinsesjes of over het sluimerend antisemitisme, is het strijk en zet raak. Maar de hatelijkste ad hominems³⁾ kwamen na columns waarin ik me vrolijk had gemaakt over dierenliefde.

(19) Is dit alles erg? Of zijn het decadente uitwassen van een samenleving die zelfs in tijden van economische crisis nauwelijks echte problemen kent? Dat laatste zou troostend zijn, maar persoonlijk was ik nogal ondersteboven door een bericht dat ik onlangs aantrof in dagblad *Trouw*.

naar: Elma Drayer

uit: Vrij Nederland, 5 oktober 2013

Elma Drayer is journalist, essayist, columnist en eindredacteur.

noot 1 speciëcist: iemand die discrimineert naar soort, in het bijzonder: iemand die de mens bevoordeelt boven het dier

noot 2 antropocentrisme: neiging om de mens centraal te stellen en als referentiepunt te beschouwen

noot 3 ad hominem: tegen de persoon, vrij te vertalen als 'persoonlijke aanval'

Uit Amerikaans onderzoek was gebleken dat proefpersonen méér empathie voelden met mishandelde dieren dan met mishandelde mensen. Preciezer: een gemolesteerde hond leverde bij hen méér emoties op dan een in elkaar geslagen volwassene. Nog preciezer: de ondervraagden vonden mishandelde mensenbaby's best zielig, maar 'het meeste medeleven' ging uit naar mishandelde puppy's.

(20) Dit is precies waartoe het hedendaagse dierensentiment kan leiden en het is precies wat me er zo matig aan bevalt – om de simpele reden dat elke ideologie die de mens achteloos naar het tweede plan verwijst argwaan verdient. Het wordt tijd voor een nieuw humanisme.

Hieronder volgen vragen bij vier teksten. Na de vragen bij tekst 1 en 2 volgen twee vragen die op beide teksten betrekking hebben.

Tekst 1 Tegen het dieren sentiment

Tekst 1 begint in de eerste alinea met het ontkrachten van een mogelijk bezwaar tegen de schrijver als persoon.

1p 1 Welk mogelijk bezwaar wordt er ontkracht?

Na de inleiding is tekst 1 onder te verdelen in drie delen. Deze achtereenvolgende delen kunnen van de volgende kopjes worden voorzien:

deel 1: De media en het dieren sentiment

deel 2: Verklaring media-aandacht voor het dieren sentiment

deel 3: Eenzijdige benadering van het dieren nieuws

1p 2 Bij welke alinea begint deel 2?

1p 3 Bij welke alinea begint deel 3?

1p 4 Formuleer in eigen woorden het centrale standpunt van de tekst dat al in alinea 1 wordt verwoord.

Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

In de alinea's 2 tot en met 6 is sprake van een standpunt en argumentatie.

2p 5 Vat dit standpunt en de bijbehorende argumentatie samen.

Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

In alinea 5 wordt kritiek gegeven op de argumenten waarmee dierenbeschermers bijvoorbeeld het korenwolfproject verantwoorden.

1p 6 Welk verwijt wordt deze dierenbeschermers gemaakt?

De dierenbeschermers

A geven geen echt bewijs voor hun standpunt.

B klagen over zaken die niet de moeite waard zijn.

C maken gebruik van verkeerde vergelijkingen.

D overdrijven het belang van hun standpunt.

'Volgens dit nieuwe dogma is de grens tussen de soorten vaag en hooguit gradueel, dus mogen wij ons vooral niks verbeelden.' (regels 99-103)

1p 7 Leg in eigen woorden uit wat met dit nieuwe dogma bedoeld wordt.

Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

‘Gezonken cultuurgoed is bijvoorbeeld de opvatting dat de mens niet meer is dan een rechtoplopend dier, een aangeklede aap, een toevallig stapje in de evolutie.’ (regels 95-99)

Bovenstaande uitspraak wordt verder uitgewerkt in de alinea’s 8 tot en met 11.

- 1p **8** Citeer het woord uit de alinea’s 8 tot en met 11 waarin het oordeel over deze opvatting het best naar voren komt.

‘Tegelijkertijd blijft hun ijver in het brengen van dierennieuws een tikje merkwaardig.’ (regels 138-140)

- 2p **9** Leg op grond van de informatie in alinea 11 uit waarom dit merkwaardig is.

Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

Om de functies van alinea’s aan te duiden worden onder andere de volgende functiewoorden gebruikt: constatering, definitie, gevolg, oorzaak, verklaring, voorwaarde en weerlegging.

- 1p **10** Welke functie hebben de alinea’s 9, 10 en 11 samen ten opzichte van alinea 8?

Kies één van bovenstaande functiewoorden.

In alinea 12 wordt het voorbeeld van het nieuwsbericht over de bultrug gebruikt als een argument bij een standpunt.

- 1p **11** Welk standpunt is dat?

Citeer het tekstfragment dat dit standpunt verwoordt.

In alinea 13 wordt een ontwikkeling verondersteld in het denken over de natuur.

- 2p **12** Formuleer deze ontwikkeling in je eigen woorden.

Beschrijf daarbij de situatie vroeger en nu.

Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

‘Tekenend was hoe de minister van Economische Zaken daarop reageerde.’ (regels 196-198)

- 1p **13** Leg in eigen woorden uit waarom de reactie van de minister ‘tekenend’ genoemd wordt.

Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

‘Intussen concurreerde de berichtgeving rond de bultrug wekenlang met echte nieuwsfeiten uit Nederland en de rest van de wereld.’
(regels 215-219)

- 2p 14 Leg in eigen woorden uit waarom de berichtgeving rond de bultrug geen echt nieuwsfeit is, volgens de tekst.
Baseer je antwoord op alinea 11.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

‘Wie daarentegen in dit eensgezinde koor een dissident geluid laat horen, wacht een heel ander onthaal.’ (regels 235-238)

- 2p 15 Welke twee voorbeelden worden opgevoerd als argumenten bij dit standpunt?

In alinea 19 wordt het voorbeeld van het Amerikaanse onderzoek naar de mate van empathie voor dieren en mensen aangehaald.

- 1p 16 Wat is de belangrijkste functie van dit voorbeeld, gelet op de strekking van de tekst?
Dit onderzoek wordt vooral aangehaald om
- A aan te tonen dat empathie een te grote rol speelt bij de sentimenten over mens en dier.
 - B een antwoord te geven op de vraag of dierenliefde in de media anders vorm kan krijgen.
 - C het beeld te bevestigen dat dierenliefhebbers te weinig empathisch vermogen voor mensen hebben.
 - D te demonstreren dat het huidige dierensentiment vervelende gevolgen kan hebben.

‘Het sentiment dat dit land de laatste jaren echter tentoonspreidt voor alles wat vleugels, pels, poten of staart bezit, bevalt me heel matig. Nog minder bevalt me dat “wij van de media” daar zo klakkeloos in meegaan.’
(regels 12-17)

- 1p 17 Wat is het belangrijkste argument uit de tekst voor deze uitspraken?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 15 woorden.

- 1p 18 Wat zou het best gezien kunnen worden als de onderliggende hoofdvraag van tekst 1?
- A Hoe kan het huidige dierensentiment uiteindelijk uit de Nederlandse media worden verbannen?
 - B Hoe komt het dat het huidige dierensentiment niet meer weg te denken is uit de Nederlandse media?
 - C Waarom is het erg dat het huidige dierensentiment in de Nederlandse media zo alomtegenwoordig is?
 - D Wat kunnen de Nederlandse media doen om het huidige dierensentiment aan te pakken?

- In een tekst kunnen verschillende argumentatieschema's voorkomen.
- 1p **19** Van welk argumentatieschema is in tekst 1 vooral gebruikgemaakt?
Er is vooral gebruik gemaakt van argumentatie op basis van
- A een oorzaak-gevolgrelatie.
 - B kenmerk of eigenschap.
 - C vergelijking.
 - D voorbeelden.
- 2p **20** Welke zin drukt het best de hoofdgedachte uit van tekst 1?
- A Het huidige dierensentiment, vooral ook in de Nederlandse media, verdient achterdocht omdat het mensen minder belangrijk maakt dan dieren.
 - B Het huidige schuldgevoel van veel Nederlanders over dierenleed dat normaal is in de natuur, verdient afkeur in plaats van aandacht van de media.
 - C Het is jammer dat de Nederlandse media meegaan met een tijdgeest waarin de mensen evenveel waard zijn als de dieren.
 - D Het is vreemd dat de Nederlandse media consensus tonen over het belang van dieren in het nieuws en dat kritiek hierop geen gehoor vindt.

Ga op schoolreis naar het dierproevenlab

(1) We brengen in Nederland elk jaar ruim 550 miljoen stuks vee voort. Die worden door enkele tienduizenden mensen gefokt, gevoerd, vervoerd, 5 gemolken en geslacht. De consument ziet dichte staldeuren, pakken vla en worst in plastic – en voelt zich daar comfortabel bij. De boer houdt

open boerderijdag, maar niet tijdens 10 het castreren van biggen.

(2) En zo blijven ook de 0,6 miljoen proefdieren buiten beeld. Jawel, de overheid is redelijk op de hoogte. Proefdiermensen vullen trouw hun 15 rapportages in. Hoeveel dieren ze gebruiken. Voor welk type onder-

zoek. En hoeveel 'ongerief' die
dieren hebben. Dat is proefdierjargon
voor 'pijn, lijden, ongemak of blijvend
20 letsel'.

(3) De meeste mensen willen dat
helemaal niet weten. Vorig jaar bleek
dat het ministerie al twee jaar niet
had gepubliceerd wie in Nederland
25 een vergunning kregen om dierproe-
ven te doen. Foutje. Maar niemand
had daarom gevraagd.

(4) Voor proefdiern mensen is dat ge-
brek aan belangstelling geruststel-
30 lend. Ze voelen de hete adem van
een kleine groep inwoners die wél
precies wil weten wat er met proef-
dieren gebeurt: radicale dieren-
activisten. In 2008 kregen lokale
35 politici in Venray nog dreigmails
vanwege het plan om een
proefdiercentrum in de gemeente te
bouwen. Het afgelopen jaar was het
rustig aan dat front, op een paar
40 vrijgelaten honden na.

(5) En nu? Tijd om open dagen te
houden in het proefdierversblijf? Dat
kan geen kwaad. Een schoolklas is
best bestand tegen een kast vol
45 ratten in doorzichtige plastic bakken
met zaagsel. Vertel dan ook dat bij
die ratten elke week bloed wordt
geprik uit hun staart. Misschien mag

de klas volgend jaar ook naar de
50 vleeskuikenboerderij. Geheimzinnig-
heid kweekt misverstanden.

(6) Nog belangrijker is openheid
binnen de muren. De reflex om
proefdierwerk binnenskamers te
55 houden bemoeilijkt de onderlinge
controle en discussie. Juist daardoor
kunnen verbeteringen tot stand
komen. Hoe maken jullie dat type
genetisch gemodificeerde muis?

60 Hoeveel muisjes moet je dan
'euthanaseren'? Of: we willen geen
allergietesten met cavia's doen maar
we worden ertoe verplicht; wat nu?

(7) Er zijn proefdiern mensen die al
65 jaren vinden dat ze nutteloze aller-
gietesten op cavia's doen. Elk jaar
beschreven ze dat in hun openbare
jaarverslag. Ze hoopten dat iemand
het zou lezen. De nieuwe proefdier-
70 wet, die nu bij de Eerste Kamer ligt,
voorziet in maar liefst twee nieuwe
centrale instanties voor toezicht en
discussie. Het vorige week gepresen-
teerde plan van aanpak voor dier-
75 proeven leunt zwaar op die commis-
sies. Maar het belangrijkste kan die
wet niet regelen: dat proefdiern men-
sen die twijfelen, die commissies zelf
opbellen.

naar: Hester van Santen

uit: NRC Handelsblad, 8 en 9 maart 2014

Hester van Santen is journalist en schrijft vooral over biologie, natuur en milieu.

Tekst 2 Ga op schoolreis naar het dierproevenlab

- 1p 21 Welke uitspraak is het meest van toepassing op alinea 1?
Alinea 1
- A bevat een anekdote die dient ter introductie van het onderwerp van de tekst.
 - B formuleert de probleemstelling die de kern van de tekst vormt.
 - C noemt de aanleiding die aan het schrijven van de tekst ten grondslag ligt.
 - D schetst een situatie die vergelijkbaar is met het onderwerp van de tekst.

‘Maar niemand had daarom gevraagd.’ (regels 26-27)

- 1p 22 Wat geeft deze uitspraak aan?
Deze uitspraak geeft aan dat de Nederlandse bevolking
- A de omgang met dieren heeft uitbesteed aan een kleine groep.
 - B geen idee heeft hoeveel proefdieren er zijn in Nederland.
 - C helemaal niets wil weten over procedures als het castreren van biggen.
 - D waarschijnlijk niet geïnteresseerd is in het gebruik van proefdieren.

- 1p 23 Met welk begrip kan de functie van de alinea's 5 en 6 ten opzichte van de voorgaande alinea's het best benoemd worden?
- A gevolg
 - B oplossing
 - C samenvatting
 - D verklaring

'Voor proefdiermensen is dat gebrek aan belangstelling geruststellend.'
(regels 28-30)

Deze bewering lijkt in tegenspraak met een andere uitspraak uit de tekst over proefdiermensen.

- 1p 24 Citeer de zin uit de tekst waar deze uitspraak mee in tegenspraak lijkt.

'Nog belangrijker is openheid binnen de muren.' (regels 52-53)

- 1p 25 Leg uit wat met die openheid binnen de muren bedoeld wordt.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

- 1p 26 Waar zou die openheid binnen de muren uiteindelijk toe moeten leiden, volgens de tekst?

Aan het einde van alinea 6 staan drie vragen.

- 1p 27 Waarvan zijn deze vragen een voorbeeld?
Deze vragen zijn een voorbeeld van
- A dilemma's waarmee proefdiermensen dagelijks geconfronteerd worden.
 - B kwesties waarover proefdiermensen met elkaar zonder belemmering moeten kunnen discussiëren.
 - C manieren waarop proefdiermensen om moeten gaan met dierenleed in proefdierlaboratoria.
 - D vragen waarop proefdiermensen duidelijk antwoord moeten kunnen geven.

Hieronder staan zes beweringen die gebaseerd zijn op tekst 2.

- 1 Er moeten schoolreizen komen naar proefdierverblijven.
 - 2 Geheimzinnigheid over proefdieren kweekt misverstanden.
 - 3 Het castreren van biggen wordt niet getoond tijdens open boerderijdag.
 - 4 Het ministerie heeft onvoldoende gerapporteerd over vergunningen voor proefdieren.
 - 5 Openheid binnen de muren van een proefdierverblijf is belangrijk.
 - 6 Proefdiermensen worden verplicht tot allergietesten met cavia's.
- Van bovenstaande beweringen moeten er twee worden opgenomen in een korte samenvatting van tekst 2.

- 2p 28 Welke twee beweringen zijn dat?
Noteer de nummers van de twee beweringen.

Tekst 1 en 2 Overkoepelende vragen

In tekst 2 komen kwesties aan bod die te maken hebben met veehouderij en dierproeven.

- 1p **29** Welke uitspraak uit tekst 1 zou ook van toepassing kunnen zijn op deze kwesties?
- A 'Dieren netjes behandelen behoort in mijn ogen tot het pakket dat wij beschaving noemen.' (regels 5-8)
 - B 'De terugkerende boodschap is: het gaat onherroepelijk bergafwaarts.' (regels 46-48)
 - C 'Geen wonder ook dat de meerderheid van het Nederlandse volk voorstander is van het verankeren van dierenrechten in de Grondwet.' (regels 125-128)

Tekst 1 en tekst 2 verschillen met betrekking tot de maatschappelijke aandacht voor dieren die er volgens de teksten is.

- 2p **30** Beschrijf dat verschil in maatschappelijke aandacht. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

Kritisch zijn is soms je mond houden

(1) Reactieruimtes worden volgeschreven met meningen over politici en het conflict in Syrië – of ze nu worden gelezen of niet. Blijkbaar gaan de schrijvers ervan uit dat genoeg mensen willen lezen wat ze wel of niet grappig vinden aan een filmpje op YouTube waarin een kat van een bank valt. Onze online meningen zijn verworden tot statusupdates – wie ben ik op dit moment en wat vind ik nu? – in plaats van dat ze een discussie aangaan. Onze mening verandert in een opmerking. En dat is nog niet zo erg – het web is er groot genoeg voor – maar steeds vaker lijkt iedere reactieruimte te verworden tot een agressief gevecht met woorden. De een wordt er plotseling van beschuldigd een neonazi te zijn in een discussie over het beste recept voor echte erwtensoep, en in een discussie over het Franse woord voor *hashtag* (#) wordt de wereldpolitiek er op magische wijze bij gehaald.

(2) Minister Frans Timmermans kan daarover meepraten. Hij moest eind november zijn Facebookpagina sluiten, omdat hij van ‘vrienden’ vervelende berichten kreeg. Hij schreef toen: ‘Jammer dat mijn *wall*¹⁾ zo wordt misbruikt. Vrees dat het onhoudbaar is zo. Heel jammer dat een gewone discussie kennelijk niet mogelijk is en dat feiten er totaal niet meer toe doen.’ Ook PvdA-voorzitter Hans Spekman bleek regelmatig haatmails te ontvangen met teksten als: ‘Ze hadden beter jou zinvol dood moeten trappen.’

(3) De criticus zit echter niet alleen op internet. De Nederlander bekriti-

seert ook en is ook cynisch in *real life*. Als expert van alles vindt hij dat hij alles beter kan. De journalist weet niet wat hij doet, de columnist is een idioot, de politicus moet oprotten, de NS kan niks en zelfs de weergoden krijgen het te verduren – de regen is te nat, de sneeuw was even leuk maar nu te koud, de zon is te warm. De Nederlander klaagt en zeurt, maar zijn mening ontaardt steeds vaker in cynisme en agressie.

(4) Onze minister-president deed de afgelopen maanden meerdere keren een morele oproep: ‘Denk na voor u begint te schelden of te schoppen en ga de discussie aan. Start het beschavingsoffensief!’ Gelukkig blijft de agressie bij het gros van de Nederlanders bij woorden, maar ik herken in de problematiek niet alleen een moreel probleem. Het is ook een fundamenteel onbegrip van wat een mening zou moeten zijn.

(5) De criticus is symptoom geworden van een maatschappij waarin gehoord worden steeds belangrijker is dan een reden om gehoord te moeten worden. We worden opgevoed met het idee dat het hebben van een eigen mening en een individueel geluid belangrijk is. Je mening is iets waardevols. Maar kritisch zijn is niet hetzelfde als op alles kritiek geven. We verliezen uit het oog dat de mening niet zomaar van belang is: zij moet ook inhoud hebben. Een mening zonder moeite heeft geen waarde en overstijgt het plassen door een brievenbus of het besmeren van ramen met poep nauwelijks. Dit is niet kritisch zijn: het is om het hardst schreeuwen dat de

eigen mening professioneler, belangrijker en beter is dan die van de ander.

90 **(6)** Kritisch zijn is ook de schoonheid en kwaliteit in het alledaagse willen zien – zonder de fouten direct over

het hoofd te zien. Het is proberen meer te zien. Kritisch zijn is nadenken voor je typt, het zien van een mens aan de andere kant van de kabel. Kritisch zijn is soms je mond houden. Kritisch zijn kost moeite.

naar: Anouk van Kampen

uit: NRC Handelsblad, 16 en 17 maart 2013

Anouk van Kampen is redacteur.

noot 1 *wall*: persoonlijke berichtenpagina op Facebook

Tekst 3 Kritisch zijn is soms je mond houden

- In alinea 1 is sprake van een probleem en een gevolg daarvan.
- 2p 31 Vat dit probleem en gevolg samen.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.
- ‘maar ik herken in de problematiek niet alleen een moreel probleem.’
(regels 63-65)
- 1p 32 Formuleer in eigen woorden van welk probleem er nog meer sprake is volgens de tekst.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 15 woorden.
- Hieronder staan vier mogelijke redenen voor het noemen van de oproep van de minister-president in alinea 4.
De minister-president wordt genoemd omdat hij
- 1 als politicus pleit voor een einde aan de online agressie en het geweld dat op andere manieren wordt geuit.
 - 2 een probleem aankaart dat vergelijkbaar is met een onderwerp dat in de tekst besproken is.
 - 3 een voorbeeld is van een politicus die vervelende ervaringen heeft gehad met online agressie en verbaal geweld.
 - 4 met dit citaat door zijn rol als politicus de argumentatie in de tekst kracht bij kan zetten.
- 1p 33 Welke van bovenstaande redenen voor het noemen van deze oproep van de minister-president kunnen uit tekst 3 worden afgeleid?
- A alleen 1, 2 en 3
 - B alleen 1, 2 en 4
 - C alleen 1, 3 en 4
 - D alleen 2, 3 en 4
 - E 1, 2, 3 en 4
- ‘Maar kritisch zijn is niet hetzelfde als op alles kritiek geven.’
(regels 76-78)
- 1p 34 Met welk argumentatieschema wordt dit standpunt vooral onderbouwd?
met een argumentatieschema op basis van
- A autoriteit
 - B een oorzaak-gevolgrelatie
 - C kenmerk of eigenschap
 - D voor- en nadelen

'Kritisch zijn kost moeite.' (regel 98)

- 2p **35** Leg uit waarom het moeite kost om kritisch te zijn volgens tekst 3. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.
- 2p **36** Welke van de onderstaande zinnen omschrijft het best de hoofdgedachte van tekst 3?
- A** Het geven van een mening heeft pas waarde als deze inhoudelijk onderbouwd en doordacht is.
 - B** Het is een slechte ontwikkeling dat in discussies op internet zomaar over alles een mening wordt gegeven.
 - C** Mensen moeten begrijpen dat zwijgen soms de beste manier is om een mening te geven.
 - D** Om een discussie goed te laten verlopen is het soms beter om een agressief geformuleerde mening te negeren.

tekstfragment 1

(1) Sinds de verkiezingen van 2002, toen de LPF (Lijst Pim Fortuyn) verraste, vinden veel nieuwsorganisaties dat ze de voeling met hun lezers of kijkers hebben verloren. Journalisten hadden de grote politieke onvrede onder delen van de Nederlandse bevolking niet voorzien. Deze vermeende kloof tussen burger en journalistiek leidde tot de veelvuldige inzet van voxpop¹⁾ en overvloedige aandacht voor opiniepeilingen.

(2) Daar is nu ophef op Twitter bijgekomen. Sociale media maken zichtbaar en doorzoekbaar wat vroeger wel gebeurde, maar niet na te lezen was. Journalisten zijn Twitter gaan gebruiken als gemakkelijke plek om te zien wat er leeft bij de spreekwoordelijke dorpspomp. Het gesprek van de dag wordt gevat in een overzichtje van tweets.

(3) Twitter als maatstaf voor de publieke opinie is om diverse redenen problematisch. Tweets worden zelden geteld of op inhoud of sentiment geanalyseerd. Meestal volstaat de journalist met een kleine selectie die de term bloemlezing niet mag dragen. Maar ook als journalisten systematisch naar tweets zouden kijken, zouden ze de plank misslaan. Twittersaars zijn namelijk te jong, te hoogopgeleid, te politiek geïnteresseerd en te vaak man om een representatieve afspiegeling van de bevolking te vormen. Wat Twitter vindt, staat dus niet gelijk aan wat de bevolking vindt.

(4) Zelfs als Twitter representatief was én journalisten grondig zouden analyseren wat er werd gezegd, zijn de resultaten vertekend. Een kleine groep twittersaars neemt de bulk van de berichtjes op Twitter voor zijn rekening. Deze luidruchtige minderheid gebruikt meer hashtags, meer links, *mentiont*²⁾ meer mensen en retweet twee keer zo veel als de zwijgzame meerderheid, zo blijkt uit onderzoek.

(5) Op sociale media worden ervaringen en gevoelens bovendien *realtime* geuit. Die hebben niet dezelfde status als een mening. Over elk willekeurig onderwerp kan wel een aantal verontwaardigde tweets worden gevonden. Een tweet is bovendien geen opiniestuk. 'Voelen wat er leeft' is niet hetzelfde als het selectief voorlezen van sentimenten.

(6) Zo'n lezing zonder duiding – zonder analyse van thema's en patronen, zonder gevolgtrekkingen – vertelt ons niets. Al die verslagjes van de stem van 'gewone' of 'bekende' Nederlanders zijn niets meer dan goedkope en gemakzuchtige vulling. Het kost weinig geld om zulke items te maken en ze ontberen inhoudelijke waarde.

naar: Linda Duits en Rens Vliegenthart, nrc.nl, 27 december 2014

noot 1 voxpop: afkorting van 'vox populi': 'stem van het volk'; in de journalistiek gebruikt als term voor interviewtjes met mensen op straat

noot 2 *mentiont*: noemt

In tekst 3 staat:

‘We worden opgevoed met het idee dat het hebben van een eigen mening en een individueel geluid belangrijk is.’ (regels 72-75)

- 2p **37** Leg uit wat volgens tekstfragment 1 de rol van journalisten is in het ontstaan van dat idee.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

Tekstfragment 1 bespreekt redenen waarom het problematisch is om het sociale medium Twitter als maatstaf voor de publieke opinie te gebruiken.

- 2p **38** Welke reden sluit aan bij de manier waarop in tekst 3 over het uiten van meningen wordt gedacht?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

Doen en laten

(1) Twee dagen zomerse temperaturen en meteen is er discussie over blote kleding, meer in het bijzonder over de vraag of meisjes in korte
5 broekjes naar school mogen. Een week eerder had een rector van een middelbare school de euvele moed gehad om een paar in zijn ogen te schaars geklede tieners naar huis te
10 sturen met het verzoek wat anders aan te trekken. Met warm weer had dit incident weinig te maken, want we hebben een ijzig voorjaar achter de rug, terwijl de korte broekjes al
15 maanden het straatbeeld domineren. Mode trekt zich nu eenmaal weinig aan van meteorologische omstandigheden. De rector oogstte weinig bijval. Een vragenronde in *de Volks-*
20 *krant* leverde vooral lacherig commentaar op. Hoe ouderwets moet je zijn om heden ten dage nog met kledingvoorschriften op school aan te komen zetten? Iedereen weet toch
25 dat tieners niets liever doen dan de grens opzoeken en die overschrijden? Kleding valt onder de

individuele vrijheid van expressie en het getuigt van een benepen
30 jarenvijftigmoraal om die te willen beperken.

(2) Maar de kwestie is breder dan alleen het punt van de korte broekjes. Daarvan zou je kunnen zeggen:
35 minirokje, minibroekje, wat maakt het uit. Het minibroekje geeft de draagster in ieder geval meer bewegings- en zitvrijheid dan het minirokje. Ter discussie staat dan ook niet het
40 kledingstuk zelf, maar wat het vertegenwoordigt: de vrijetijdssfeer, waarin mensen kleren aantrekken die ofwel hoog scoren op comfort en slonzigheid ofwel op uitdagendheid.

45 (3) Als voorbeeld van dat laatste kunnen de huidige minibroekjes dienen (niets anders dan de hotpants uit de jaren zeventig), maar net zo goed de naveltruitjes van tien jaar
50 geleden of de populaire singlets met spaghettibandjes en decolletés in het algemeen, zowel de vrouwelijke als de mannelijke bouwvakkersvariant. Het is allemaal hetzelfde soort

55 vrijetijdskleding. Het ondoor-
grondelijke woud van kledingcodes
met gedetailleerde richtlijnen voor elk
moment van de dag is allang afge-
60 schaft. De Nederlandse kleding-
cultuur van de afgelopen vijftig jaar
kun je samenvatten onder de noemer
'alles moet kunnen'. Met één restric-
tie: er wordt nog steeds onderscheid
85 gemaakt tussen werk/zakelijk en vrije
tijd. Op het werk dragen mensen
andere kleren (rustiger, formeler) dan
in hun vrije tijd. De regels hiervoor
liggen niet tot op de letter vast. Er
bestaat aanzienlijke vrijheid, maar
70 als het te dol wordt, bijvoorbeeld in
de decolleté-sfeer, kunnen chefs aan
hun werknemers vragen om iets
neutralers aan te trekken. In de
werksfeer kan de individuele expres-
75 sie worden beknot ter wille van de
zakelijkheid en daar kijkt niemand
vreemd van op.

(4) Opmerkelijk genoeg wordt leerlin-
gen op school geen strobreed in de
80 weg gelegd in hun individuele
expressie. Meisjes op school is toe-
gestaan wat hun docenten zich niet
kunnen permitteren: zich uitmonste-
ren in uitdagende vrijetijdskledij.
85 Misschien snakt de juf van wiskunde
ook wel naar een kort broekje en een
peilloos decolleté op het werk, maar
ze bewaart het toch maar voor buiten
school. Waarom? Omdat een sexy
90 outfit afleidt van een taakgerichte
werksfeer, waarin algebra bestu-
deerd moet worden. Wat voor docen-

ten geldt, zou ook voor leerlingen
moeten gelden.

95 (5) Kleding is per definitie een so-
ciaal instrument, waarmee een bood-
schap wordt overgebracht. Iemand
kan wel zeggen dat het hem of haar
alleen om de particuliere expressie
100 gaat, maar er is altijd een effect op
anderen. Een vrouw die op een on-
bewoond eiland zit, doet geen moeite
om zich op te maken alvorens haar
hut te verlaten. Een afzakkende
105 gangsterbroek, lillend vlees dat er-
gens uitpuilt, doorzichtige bloesjes of
T-shirts wekken allemaal gevoels-
reacties op bij omstanders. Soms
van walging, soms van enthousias-
110 me, dat doet er eigenlijk niet toe.
Sommige mensen vinden niets leuker
dan door middel van provocatieve
kleding de aandacht op zichzelf te
vestigen. Dat kunnen ze gerust doen,
115 daarvoor staat hun het hele open-
bare vrijetijdsleven van strand, cam-
ping, flaneerboulevard en uitgaans-
circuit ter beschikking. In een zake-
lijke omgeving of schoolomgeving
120 werkt uitdagende kleding afleidend
en soms zelfs intimiderend. Omdat
dit zich in de gevoels sfeer afspeelt,
is er geen beginnen aan om hier
regels voor op te stellen. Maar een
125 algemene richtlijn in de sfeer van
'Houd een beetje rekening met de
mensen die tegen je aan moeten
kijken' is in ieder geval een goede
oefening voor later.

naar: Beatrijs Ritsema

uit: Vrij Nederland, 29 juni 2013

Beatrijs Ritsema is columnist en sociaal psycholoog en publiceert veel over gedragsregels.

Tekst 4 Doen en laten

‘Een vragenronde in *de Volkskrant* leverde vooral lacherig commentaar op. Hoe ouderwets moet je zijn om heden ten dage nog met kledingvoorschriften op school aan te komen zetten? Iedereen weet toch dat tieners niets liever doen dan de grens opzoeken en die overschrijden? Kleding valt onder de individuele vrijheid van expressie en het getuigt van een benepen jarenvijftigmoraal om die te willen beperken.’ (regels 19-31)

- 1p 39 Met welk woord kan de gevoelswaarde die uit deze reacties in *de Volkskrant* spreekt het best omschreven worden?
- A bezorgdheid
 - B opluchting
 - C sarcasme
 - D verwondering

‘In de werksfeer kan de individuele expressie worden beknot ter wille van de zakelijkheid en daar kijkt niemand vreemd van op.’ (regels 73-77)

- 1p 40 Welk van de onderstaande zinnen omschrijft het best wat hiermee bedoeld wordt?
- Op de werkvloer is het normaal dat werknemers
- A hun kleding afstemmen op de bedrijfsnormen.
 - B hun kledingkeuze zelf kunnen bepalen.
 - C verplicht zijn zakelijke kleding te dragen.
 - D zichzelf kunnen uiten in hun kledingkeuze.

- 1p 41 Met welk begrip kan het verband tussen alinea 4 en het tweede deel van alinea 3 (vanaf regel 59) het best beschreven worden?
Alinea 4 vormt een
- A argument voor het gestelde in alinea 3.
 - B samenvatting van het gestelde in alinea 3.
 - C tegenstelling met het gestelde in alinea 3.
 - D voorbeeld bij het gestelde in alinea 3.

Volgens alinea 4 kunnen zowel docenten als leerlingen zich geen uitdagende kleding permitteren.

- 1p 42 Leg uit waarom dit volgens de tekst zo is.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 15 woorden.
- 2p 43 Welke van onderstaande uitspraken geeft de hoofdgedachte van tekst 4 het best weer?
- A De kledingrichtlijnen uit het bedrijfsleven kunnen ook doorgevoerd worden op scholen.
 - B Het zou niet gek zijn om op scholen enkele algemene kledingrichtlijnen voor de leerlingen aan te houden.
 - C Het is niet mogelijk om op scholen strikte kledingvoorschriften voor de leerlingen op te stellen.
 - D Het opstellen van kledingvoorschriften is ouderwets en beperkt de vrijheid van leerlingen te veel.

In tekst 4 worden verschillende argumentatieschema's gebruikt, waaronder argumentatie met voorbeelden.

- 1p 44 Wat voor argumentatieschema wordt naast argumentatie op basis van voorbeelden vooral gebruikt?
een argumentatieschema op basis van
- A een oorzaak-gevolgrelatie
 - B kenmerk of eigenschap
 - C vergelijking
 - D voor- en nadelen

Hieronder staan zeven beweringen die gebaseerd zijn op tekst 4.

- 1 Het dragen van uitdagende kleding door leerlingen op school levert discussie op.
- 2 Mode trekt zich weinig aan van weersomstandigheden.
- 3 Tieners zoeken graag grenzen op en overschrijden deze.
- 4 Kleding kan gebruikt worden om een bepaalde boodschap over te brengen.
- 5 Werknemers vinden het normaal dat er kledingvoorschriften op het werk zijn.
- 6 Kledingvoorschriften voor wat je op welk moment van de dag hoort te dragen zijn afgeschaft.
- 7 Het past binnen een taakgerichte werksfeer om rekening te houden met de kleding die je draagt.

Van bovenstaande beweringen moeten er drie worden opgenomen in een korte samenvatting van tekst 4.

- 3p **45** Welke drie beweringen zijn dat?
Noteer de nummers van de drie beweringen.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.